

Дыялог праз стагоддзе

Максім Багдановіч: энцыклапедыя, склад. І. У. Саламевіч, М. В. Трус; Мінск 2011, сс. 608

Юбілейныя 120-я ўгодкі Вялікага Паэта Максіма Багдановіча адсвяткавала беларуская грамадская напрыканцы 2011 года. Напярэдадні прыгожай даты Нараджэння Паэта парадаваў выхад доўгачаканай персанальнай літаратурнай энцыклапедыі “Максім Багдановіч” (выдавецтва Беларускай энцыклапедыі імя Пятруся Броўкі). Лёс ашчадна ахвяраваў *госцю з высокага неба* (У. Ігнатоўскі) каротка-летуценныя 25 гадоў. Столькі ж, у такі часавы адрэзак, з 1986 года дзякуючы творчай ініцыятыве Янкі Саламевіча і Міколы Труса вялася руплівая ўсебаковая праца па назапашванні і сістэматызацыі фактаграфічнай базы, а таксама апрацацыі багдановічазнаўчага матэрыялу для будучага энцыклапедычнага выдання. Як справядліва адзначае навуковы рэдактар энцыклапедыі Мікола Трус, сучаснай навуковай цэласнасці ўспрымання прадстаўленай фактаграфіі паспрыяла і вяртанне ў нацыянальную літаратуру тых знакамітых тагачасных асоб (напрыклад, браты Іван і Антон Луцкевічы, хросны бацька “Вянка” Вацлаў Ластоўскі і інш.), якія папулярызавалі багдановічаўскі радок. У энцыклапедыі важна падкрэслена месца Багдановіча-класіка ў беларускай, славянскай, заходнееўрапейскай і сусветнай прасторы. Пра інтэлектуальны ўзровень напрацаванага (а часам абноўленага) і разам з тым пошукавага матэрыялу сведчаць такія новыя для энцыклапедыі тэмы, як М. Багдановіч і нашаніўскія сучаснікі, М. Багдановіч і параўнальнае літаратуразнаўства, жыццё і творчасць М. Багдановіча ў інтэрнэт-прасторы і інш. Зусім слухна ў прадмове да чытача адзначаны апраўданы даследчыцка-пошукавы, перспектыўны характар кнігі: *Энцыклапедыя “Максім Багдановіч” – плён працы некалькіх пакаленняў навукоўцаў... Разам з тым многія тэмы, прадстаўленыя ў дадзеным выданні, распрацаваны ўпершыню, а таму частаносяць адкрыты, дыскусійны характар. (...) Але і кніга, якую чытач трымае перад сабой, – гэта ўжо гісторыя сама па сабе* (5).

Ва ўступным артыкуле былога дырэктара Літаратурнага музея М. Багдановіча, кандыдата філалагічных навук, дацэнта, навуковага рэдактара згаданага выдання М. Труса лаканічна і змястоўна апавядаецца пра старонкі жыццяпісу М. Багдановіча (гродзенскі, мінскі, крымскі і інш. асяродкі), асноўныя грані творчасці, а таксама тагачасныя, пазнейшыя і сучасныя канцэптуальныя публікацыі адносна спроб аналізу мастацкага свету М. Багдановіча, што выразна сведчыць пра самасцвярджэнне багдановічазнаўства не толькі як галіны літаратуразнаўства, але і ягоным годным прадстаўленні ў мова-, пераклада-, мастацтва-, тэатра-, музыка-, музейзнаўстве, бібліяграфічнай навуцы і інш. *Багдановічазнаўства, – адзначае аўтар, – ужо колькі дзесяцігоддзяў як выйшла за межы Беларусі, атрымала сталую прапіску ў Расіі, Украіне, Польшчы, краінах Заходняй Еўропы, ЗША* (11).

У рэцэнзуемым энцыклапедычным выданні ў алфавітным парадку прадстаўлена велізарная колькасць артыкулаў, прысвечаных багдановічавым творам (лірыка, проза, крытыка, публіцыстыка, пераклады, рукапісная спадчы-

на), паасобным жанрам, вобразам, матывам, а таксама – багдановічнаўству, эстэтыцы і наватарству, рэцэпцыі наймаладога беларускага класіка ў замежжы, інтэрпрэтацыйнаму ўвасабленню асобы Паэта ў мастацкай літаратуры, выяўленчым мастацтве, музыцы, тэатры, кіно і нават у інтэрнэце. Напрыканцы, маючы на мэце зарыентаваць чытача, падаецца досыць падрабязны летапіс жыцця і творчасці М. Багдановіча і бібліяграфія асноўных даследаванняў адносна біяграфіі і мастацкай спадчыны паэта (гэта кнігі, зборнікі, бібліяграфічныя матэрыялы, артыкулы).

Варта адзначыць, што пытанні багдановічнаўства шматаспектна вывучаліся і ўзважваліся літаратуразнаўцамі і мовазнаўцамі, архівістамі і краязнаўцамі, мастацтвазнаўцамі, музейнымі і бібліятэчнымі супрацоўнікамі, таму дастойна прадстаўлены пад адной вокладкай ажно ў 1750 артыкулах (рознага аб'ёму – ад 2 радкоў да 10 старонак). Прычым некаторыя артыкулы надзвычай разгорнутыя, напрыклад, пра бацьку паэта Адама Ягоравіча Багдановіча: рубрыкі Адукацыя, прафесія; Дзяржаўная служба; Палітычная дзейнасць; Грамадская дзейнасць; Навуковая і літаратурная праца; Асноўныя навуковыя публікацыі; Сямейнае жыццё, выхаванне дзяцей; А. Я. Багдановіч і М. А. Багдановіч (бацькі паэта); А. Я. Багдановіч і М. Горкі; Мемуарная спадчына (50–55).

Навукова пошукавымі, аргументавана доказнымі выглядаюць артыкулы, прысвечаныя **эстэтычным поглядам, творчаму метаду, наватарству М. Багдановіча**. Так, у артыкуле “Эстэтычныя погляды М. Багдановіча”, разважаючы пра выкладзеную паэтам арыгінальную філасофію (эстэтыку) красы (уласны выраз “чыстая краса” раскрываецца ў санеце “На цёмнай гладзі сонных луж балота...”), літаратуразнаўца Юрась Пацюпа вылучае парадоксы красы: пераўтварэнне агіднага ў прыгожае, прыгожага ў непрыгожае; дыялектыка мяжы паміж прыгожым і брыдкім, пазнання красы, антыноміі характа і дабра; трагічная небяспечнасць красы (571–572). *Яго* (М. Багдановіч. – *А.С.*) *канцэпцыю характа лепш назваць парадаксальнай*, – падводзіць выснову даследчык. – *Краса ўвесь час выслізгвае ад пазнання, ...даецца толькі на імгненне... Парадоксы Багдановіча – гэта не гімны прыгожаму, а напружаная спрэчка* (572). Аўтар згаданых радкоў робіць акцэнт на майстэрстве паэта *гаварыць згадкамі, паўнамёкамі*, на дыялагічна адкрытай пазіцыі Багдановіча-эстэта, *эстэтычнага максіmalіста* (Ян Чыквін).

Паэт паўтонаў (так назаве яго бадай упершыню А. Луцкевіч), М. Багдановіч “*выбудоўваў*” сваю, нац. мадэль паэт. імпрэсіянізму, сімвалізму – *праўдзівую і непадробную* (340), таму вядомы літаратуразнаўца Пятро Васючэнка падкрэслівае асаблівае значэнне літаратурнага дэкадансу, імпрэсіянізму і сімвалізму, а таксама “верленізму” ў станаўленні лірычнага “я” Багдановіча-паэта (артыкул “Метад творчы М. Багдановіча”). У “Наватарстве Багдановіча-паэта” падсумоўваюцца грунтоўныя навуковыя назіранні над першаадкрыццямі творцы, дзе *адным з самых значных... з’яўляецца вобраз бел. Мадонны* (365). Падкрэслена наватарства паэта ў тэме горада, у галіне вершатворчасці, у тэарэтычным абгрунтаванні жанру санета, у перакладзе Гарацыя, Авідзія, Г. Гейнэ, П. Верлена для беларускага чытача.

Варты ўвагі салідны артыкул Ю. Пацюпы “**Багдановічнаўства**”, дзе вылучаны шэсць этапаў у развіцці багдановічнаўства. З тонкай назіральна-

сцю адзначаны першыя згадкі Багдановіча ў друку (пра апавяданне “Музыка” ў працы І. Свянціцкага “Візраджэне білоруськага пісьменства” (Львiв, 1908)), а таксама ўспаміны ў беларуска-ўкраінскім (С. Палуян), рускім (А. Пагодзін) і чэшскім (А. Чэрны) друку. Пачатак навуковага вывучэння багдановічавай паэзіі канстатуецца 1922-м годам (працы У. Дзяржынскага, М. Пятуховіча, А. Бабарэкі і інш.). Разам з тым азначна-катэгарычна сцвярджаецца наступнае: *У багдановічазнаўстве пакуль што назіраецца колькаснае збіранне матэрыялу, апрабаванне новых падыходаў* (85). І далей: *На сённяшні дзень практычна не ўздымаецца пастаўленае ў пач. 20 ст. пытанне: якія – нацыянальныя ці агульначалавечыя – матывы пераважаюць у Багдановіча* (87).

Узбагачаюць багдановічазнаўства і “**Навуковыя канферэнцыі, прысвечаныя М. Багдановічу**”. У згаданым артыкуле канкрэтызуецца, што яны ладзяцца кожныя 2 гады напярэдадні дня нараджэння паэта і праводзіць іх Літаратурны музей М.Багдановіча з 1993 году, пра што сведчаць 8 зборнікаў дакладаў па выніках канферэнцый і чытанняў (365). Прычым сярод найбольш адметных удзельнікаў названы не толькі навукоўцы, але і М. Лілееў (сын Г.Р. Какуевай), Н. Дзявольская (пляменніца гімназічнага сябра паэта Д. Дзявольскага), М. Пярова (унучка сястры І. і А. Лудкевічаў) (366). Артыкул “**Нацыянальная бібліятэка Беларусі і М. Багдановіч**” дазваляе ўсвядоміць усю вагомасць захаванага і напрацаванага матэрыялу: гэта некаторыя прыжышчэвыя (прычым зб. “Вянок” з дарчым аўтографам-прывячэннем паэта гімназічнаму сябру М.Р. Какуеву) і пасмяротныя выданні, а таксама 5 дысертацый па творчасці паэта. Пэўным набыткам бібліятэкі выглядае падрыхтаванае напярэдадні юбілею творцы НББ сумесна з Літаратурным музеем М. Багдановіча мультымедыйнае выданне (DVD-ROM) “Паэт красы і гармоніі”: *усяго ў электроннае выданне ўключана звыш 250 лічбавых копіяў дакументаў, у першую чаргу прыжышчэвыя выданні, зб. “Вянок” з аўтографам паэта, многія літ.-знаўчыя публікацыі 1920–40-х гг. (372–373)*. Заслугоўвае параўмення і факт прысутнасці М. Багдановіча ў інтэрнэце. Аўтар артыкула “**Інтэрнэт і М. Багдановіч**” скрупулёзна аналізуе размяшчэнне звестак пра паэта найперш у Вікіпедыі на аснове тарашкевіцы (http://be-x-old.wikipedia.org/wiki/Максім_Багдановіч) з 10 панарамнымі раздзеламі, а таксама на парталах беларускіх слоўнікаў і энцыклапедыяў “Слоўнік”, на сайце Беларускай электроннай бібліятэкі “Беларуская палічка” (http://knihi.com/Maksim_Bahdanovic/), Беларускай інтэрнэт-бібліятэкі “Камунікат” і інш. У высновах канстатуецца наступная заўважаная заканамернасць: *цікаваць да творцы выказваецца пераважна на сайтах асобных людзей, грамадскіх рукаў і арганізацый (ці на рэсурсах, створаных энтузіястамі)* (251–252), што, думаецца, сведчыць пра інтэлектуалізацыю свядомасці добраахвотна зацікаўленай грамады.

Сярод шматстайных цікавых публікацый светапогляднае крэда паэта выяўляецца і праз тэму “**Жаночыя вобразы ў паэзіі М. Багдановіча**”, дзе даследчыца Святлана Калядка пераканаўча сцвярджае: *Вобраз жанчыны ў творчасці Багдановіча экспрэсіўны, пачуццёвы, эратычны, эмпатычны* (214). Сімпагичнай выглядае акцэнтацыя на родавай функцыі жанчыны (“*Новая пекнасць жывая*” жанчыны адкрываецца перад лірычным героем

у момант судакранання яе душы з яго душою – жанчыне дадзена выпраменьваць мацярынскую пяшчоту, не будучы маці, і гэтым гаіць збалелае сэрца і цела (215) – згадаем багдановічаву *Мо больна вам?*), па-наватарску створанай лірыцы каханья.

Вядома, Багдановіч-творца прагназаваў *жывасць, вялікую ўнутраную рухавасць* беларускай паэзіі, здольнай на сваім шляху плённа пераствараць здабыткі сусветнага мастацтва, захоўваючы пры гэтым беларускую асабовасць. Безумоўнай удачай вядомага літаратуразнаўцы А. М. Пяткевіча выглядае спроба вылучыць з шырокага фармальнага арсеналу развітыя Багдановічам-паэтам жанравыя кірункі лірыкі (медытацыя, песня, прыпеўка, элегія, пасланне, раманс, мініяцюра, эпіграма, вершаванае аповяданне і інш.) і свядома пашыраныя Багдановічам-крытыкам, даследчыкам *розныя жанравыя формы друкаваных выступленняў* (літаратуразнаўчае даследаванне, гісторыка-літаратурны артыкул, літаратурна-крытычны артыкул, палемічны артыкул, літаратурна-крытычны агляд, спалучэнне-літаратурна-крытычнага нарыса з гісторыка-этнаграфічным даследаваннем, літаратурна-краязнаўчы агляд, рэцэнзія, літаратурна-крытычная нататка) (216–217), што, безумоўна, падкрэслівала фанатычную любоў паэта да крывіцка-беларускага, імкненне *глыбока пазнаць лёс свайго народа, яго месца сярод іншых славянскіх народаў* (217). *Прыхільнасць Багдановіча да таго ці іншага жанру не была нязменнай і залежала ў многім ад творчага сталення пісьменніка. Толькі лірычны верш заставаўся стабільнай формай мастацкага выказвання Багдановіча* (217), – робіць абгрунтаваную выснову А. М. Пяткевіч у артыкуле “**Жанр**”.

Несумненную каштоўнасць маюць артыкулы кантэкстуальнага характару: пра **рэцэпцыю М. Багдановіча ў замежнай літаратуры**. Дзякуючы *першаму беларускаму кампаратывісту* (Г. Адамовіч), *першаму еўрапейцу ў новай беларускай літаратуры* (Р. Барадулін) нашаніўская літаратура сваім глыбокім і абноўленым зместам уключалася ў еўрапейскі літаратурны працэс, найперш у славянскае адраджэнне. Шчыры і зацікаўлены водгук знайшло слова беларускага класіка яшчэ ў тагачаснага рускага, польскага, чэшскага і інш. чытачоў. Так, у артыкуле “Польская літаратура і М. Багдановіч” М. Хмяльніцкі адзначае наступнае: *Засваенне творчай спадчыны класіка бел. л-ры польскімі пісьменнікамі распачалося ў 1913 перакладам верша “Слуцкія ткачыгі” Ю. Вяжынскім...* (425). І далей: *25 перакладаў з розных цыклаў Багдановіча надрук. ў анталогіі бел. паэзіі 15–20 ст. “Чала я не хіліў прад сілай” (Вроцлаў, 2008)* (426). Агульнавядома, наколькі ўплывовай для беларускага творцы была Украіна і ўкраінская літаратура. У аб’ёмным артыкуле “Украінская літаратура і М. Багдановіч” даследчыца Вера Ляшук услед за папярэднікамі робіць грунтоўныя навуковыя і фактаграфічныя назіранні: *Увагу Багдановіча прыцягвалі нераспрацаваныя тэмы. Ён першым зрабіў спробу ўсебакова прааналізаваць творчасць і асаблівасці формы паэт. твораў Т. Шаўчэнка (512)... Варта прыгадаць, што Багдановічу тады, калі пра яго загаварылі ва Украіне, не было нават 17 гадоў (у прыватнасці, згадаецца пра пераклад І. Свянціцкім багдановічавага “Музыка” яшчэ ў 1908 годзе і інш.)* (519).

Пераклады твораў М. Багдановіча на мовы народаў свету – паказчык творчага дыялогу культур як закону развіцця сусветнай літаратуры. У аднайменным артыкуле даследчык параўнальнага літаратуразнаўства, вядомы знаўца беларуска-ўкраінскіх сувязяў Мікола Трус адзначае, што асобнымі кнігамі творы Багдановіча выйшлі на польскай, рускай, славацкай, украінскай мовах, прычым *іншамоўнае асваенне творчасці Багдановіча ішло ў розныя гады з рознай інтэнсіўнасцю, што было найчасцей прадыхтавана... актывізацыяй або адносным спакоем у бел.-за межным культ. дыялогу* (410–411). Тут жа канстатуецца іншамоўнае гучанне асноўных твораў *песняра чыстай красы* амаль на 20 мовах свету (411–416).

Перакладчыцкая спадчына М. Багдановіча – пачатак нацыянальнай школы мастацкага перакладу, актуалізацыя “вывучкі” са *скарбніцы светавой культуры*. У названым грунтоўным артыкуле даследчык мастацкага перакладу Л. Казыра даводзіць: *Бел. паэт не прымаў і ніколі не выкарыстоўваў у практычнай дзейнасці падраджоўны, літаральны пераклад. Маючы добрыя лінгвістычныя здольнасці, Багдановіч вывучыў і дастаткова глыбока засвоіў лац., ням., франц. мовы, валодаў мовамі слав. народаў, а таму мог абысціся без падраджоўніка і працаваць непасрэдна з тэкстам арыгінала* (408).

Багдановічаўская тэма ў мастацкай культуры сведчыць пра ўзровень інтэлектуальнай свядомасці краіны. Багдановічавы паломніцтва ў свет прыгожага знайшло сваё арыгінальнае выяўленне (артыкулы “Багдановіч М. у дэкаратыўна-прыкладным мастацтве” (68–69), “Багдановіч М. у жывапісе і графіцы” (69–71), “Багдановіч М. у мастацкай літаратуры” (71–77), “Кінамастацтва і М. Багдановіч” (279–280), “Экранная культура Беларусі і М. Багдановіч” (564–567) і інш. Так, у прыватнасці, багдановічавы пажаданне *дбаць аб шыраце духоўнай, зберагчы-абараніць цвяток радзімы васілька* знайшло ўдзячны адбітак у кінематаграфістаў (тэле-, відэафільмы “Максім Багдановіч” (1971), “Ля сіняй бухты” (1975) “Зорка Максіма” (1982), “Я не самотны” (1982), “Максім Багдановіч. Апокрыф” (1990), “Максім Багдановіч. Сто” (1992), “Забытыя нябёсы” (1996), “Максім Багдановіч. Пераадоленне” (2010)) (564–567). Напрыклад, у адносінах да тэлестужкі “Я не самотны” аўтар артыкула К. Рэмішэўскі дае каментар: *Але ў назве фільма ёсць і другі, больш глыбокі падтэкст: бел. нац. ідэя сфарміравала і аб’яднала новую бел. інтэлігенцыю, і таму паэт не адзінокі, ён не сумуе і не шкадуе пра тое, што зрабіў выбар на карысць Беларусі, яе мовы і народа* (566). Сапраўды, на багдановічавых творах беларусы пакрысе далучаліся да агульначалавечай культуры.

У энцыклапедыю ўвайшлі артыкулы і тых вядучых вучоных, якіх ужо, на жаль, няма: Н. Б. Ватацы, М. М. Грынчыка, У. А. Калесніка, У. М. Конана, Г. А. Каханюўскага, Г. В. Кісялёва, А. А. Майсейчыка, В. У. Скалабана, Л. К. Тарасюк і інш.

Варта асобна адзначыць мастацкае афармленне выдання, аздобленае высокага гатунку разнастайнымі каляровымі ілюстрацыямі і фотаздымкамі (каля 200 адзінак), што, безумоўна, узбагачае ўяўленне чытача пра вагомасць класікі, жыватворнай праз цэлае стагоддзе.

Шыкоўна выдадзеная энцыклапедыя “Максім Багдановіч” пашанліва зойме сваё вагомае месца ў багдановічазнаўстве як галіне беларускага літаратура-

знаўства, а таксама ў сучаснай айчыннай гуманітарыстыцы. Несумненна, кніга знойдзе ўдзячны водгук сярод філолагаў, супрацоўнікаў музеяў, гісторыкаў, краязнаўцаў і ўсіх тых, хто нераўнадушны да захавання культурнай беларускай спадчыны, хто, урэшце, шукае *красу і светласць* і здольны адгукнуцца на Багдановічаў зварот *Я хацеў бы спаткацца з Вамі....* Зварот-запрашэнне да суразмоўніцтва праз стагоддзе.

Аліна Сабуць
Гродна

Творчасць беларускіх класікаў з кампаратывістычнага пункту погляду

М. А. Тычына, *Янка Купала і Якуб Колас: учора і сёння*, Мінск 2012, сс. 495

2012 год быў багатым на юбілеі класікаў беларускай літаратуры. Да юбілею двух найбольш шанаваных асоб у пантэоне беларускай культуры, заснавальнікаў класічных традыцый новай беларускай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа выйшла шмат манаграфій, артыкулаў, праводзіліся навуковыя канферэнцыі.

Сярод гэтай разнастайнасці, плёну найноўшай навуковай думкі, яскрава вылучаецца фундаментальная праца Міхася Тычыны, названая лаканічна, але выразна: “Янка Купала і Якуб Колас: учора і сёння”. Перш за ўсё тым, што, як вынікае з самой назвы, манаграфія знанага даследчыка прывесчана даследаванню адразу двух пісьменнікаў першаступеннай велічыні, творчая спадчына якіх разглядаецца ў цеснай спалучанасці. Аўтар і пачынае гаворку ва *Уводзінах* якраз з разваг над феноменам так званай “літаратурнай пары”, над тым, якімі бакамі сваёй творчасці гэтыя геніяльныя нацыянальныя творцы ўзаемадапаўнялі адзін аднаго.

Па-другое, як бачна таксама ўжо з назвы манаграфіі, створанае класікамі сувмяраецца маштабным часавым кантэкстам. Пры гэтым акцэнт прыпадае на сучаснае прачытанне і інтэрпрэтацыю, ацэнку і стратыфікацыю творчага даробку класікаў нацыянальнай літаратуры.

Паняцце **кантэкст** займае істотнае месца ў даленай манаграфіі. Хоць гэта асобна і не адзначана ў назве або падзагалюўку, але праца М. Тычыны **кампаратывістычная** па сваіх метадалагічных падыходах і даследчыцкіх прыёмах. Не толькі ў кантэкст часу ўпісваецца творчасць Купалы і Коласа, але і ў кантэкст еўрапейскай і сусветнай літаратуры.

“Літаратурная пара” Янка Купала і Якуб Колас у вышэйшай ступені выявілі ў сваім жыцці і літаратурнай творчасці глыбінную сутнасць народнай душы. У іх манументальных постацях завяршыўся працяглы гістарычны працэс духоўнай эвалюцыі беларусаў у напрамку да такога жаданага ўсясветнага яднання і глыбока чалавечага паразумення і адкрыліся